

Theaters als marktgoed

Stedelijke agglomeraties zijn de belangrijkste lokaties voor de bouw van nieuwe theaters. Het aantal (ver)bouwplannen van de laatste jaren doet een culturele renaissance vermoeden. De bezoekersaantallen nemen echter niet opzienbarend toe. Waarom worden de theaters dan toch gebouwd en welke overwegingen spelen er mee in de locatiekeuze?

MARIËLLE DE WINTER*

De eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog speelden paternalistische motieven een grote rol bij de uitbreiding van de culturele infrastructuur. Cultuur was een collectief goed en de rijksoverheid trachtte door middel van spreidingsbeleid een groter deel van de Nederlandse bevolking voor podiumkunsten te interesseren. Met behulp van rijkssubsidies werden door het hele land multifunctionele centra gebouwd waar allerhande voorstellingen gegeven worden. Daardoor is het ook voor de bevolking buiten de Randstad, waar van oorsprong de meeste theaters staan, mogelijk om op een korte reisafstand uitvoeringen bij te wonen. Naar aanleiding van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening, de Vinex-operatie en de herverdeling van het Gemeentefonds (van rijke naar arme gemeente en van rand naar stad) per 1 januari 1998, is het accent vanuit de overheid weer komen te liggen bij de stedelijke agglomeraties. Het geld dat zij als gevolg van deze operaties krijgen wordt onder meer gebruikt voor de bouw van nieuwe culturele voorzieningen, waaronder theaters. Een gesprek met Jan Knopper, directeur van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties en een belronde onder enkele gemeenten waar onlangs gebouwd is of waar gebouwd gaat worden, geven inzicht in de overheersende motieven voor het bouwen van een nieuw theater en in de locatiekeuze ervan.

VAART DER VOLKEREN

Sinds de jaren zestig is door de rijksoverheid vastgelegd dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de bouw van theaters. Dat het ge-

Theater/Stadhuys de Stopera Amsterdam. Foto: auteur

meentelijk besluit om een theater te bouwen hoofdzakelijk wordt beïnvloed door een toenemende publieke belangstelling voor de podiumkunsten, was en blijft een naïeve gedachte. Volgens Jan Knopper is het vaak een prestige-kwestie. Daarnaast willen gemeenten vaak een theater ter completering van de infrastructuur en ter verbetering van hun investeringsklimaat. Knopper zegt dat het soms nodig is om de euforie van gemeenten die een nieuw theater willen huisvesten, te dempen. Onderschatte exploitatiekosten zijn al menig gemeente duur komen te staan. Het komt hierdoor steeds vaker voor dat theaters verkocht worden aan commerciële uitbaters zoals het Van der Valk-concern. In Almelo, Veendam en Roermond is dat het geval geweest.

Een belangrijk argument om een theater te bouwen is het idee dat een agglomeratie mee moet gaan in de vaart der volkeren. Wat wordt hier tegenwoordig mee bedoeld? Steden hebben een vooraanstaande positie in een tijdperk waarin de uitwisseling van kennis en informatie op mondiale schaal steeds belangrijker is geworden. Ze beconcurreren elkaar als vestigingsplaats voor bedrijven die afhankelijk zijn van het gebruik van informatie en die de economische draagkracht van de stad kunnen versterken. Het imago van een stad, een gunstig vestigingsklimaat en een goede leefbaarheid zijn daarbij van groot belang.

Een tweede belangrijke ontwikkeling is dat er de laatste decennia een hernieuwde belangstelling en sympathie is voor de speeltuin die stad heet. Jonge (draagkrachtige) bewoners en toe-

risten verschaffen de stad een nieuwe dynamiek. Gemeenten proberen dit gegeven uit te buiten door zich zo gunstig mogelijk aan te prijzen. Het prestige van hun stad verbetert (in de ogen van deze jonge, dynamische groepen) door een ruim aanbod van cultuur. Een theater is in dit opzicht een must.

De aanschaf van een culturele voorziening wordt dan ook steeds vaker betrokken bij gemeentelijke initiatieven om de kwaliteit van het stedelijk leven te verhogen en om zich zo positief mogelijk te profileren. Cultuur is steeds meer een middel geworden om inkomsten in andere sectoren (toerisme, bedrijfsleven) te genereren en is daarmee een marktgoed geworden. De locatiekeuze voor een theater blijkt hier in veel gevallen mee samen te hangen. Enkele voorbeelden zijn nodig om de hierboven beschreven ontwikkelingen te illustreren.

ROTTERDAM

In Rotterdam bestond al in de jaren zeventig ontevredenheid over het Luxor theater aan de Kruiskade, in het hart van stad. Het in 1916 als bioscoop gebouwde theater voldeed steeds minder aan de eisen van de techniek. Daarnaast was het theater met één zaal van negenhonderd zitplaatsen te klein en was het in ernstig verval geraakt. Voor de nieuwbouw ging de belangstelling aanvankelijk uit naar een locatie naast het Hilton hotel, tegenover het oude theater. Een plaats buiten het uitgaansgebied werd nog niet in overweging genomen. Vanwege ruimtegebrek werd echter van deze

locatie afgezien. Lange tijd gebeurde er vervolgens niets.

Door de ontwikkeling van de Kop van Zuid is de zuidelijke Maasoever deel uit gaan maken van het centrumgebied van de stad. Volgens de directeur van het Luxor raakte het plan om een gedeelte van het theater naar de Kop van Zuid te verhuizen in een stroomversnelling, toen de plannen voor de bouw van de Erasmusbrug -die de Kop van Zuid met het centrum moest verbinden- definitief werden. In 1994 werd de knoop uiteindelijk doorgehakt: Luxor zal zijn binnenstedelijke locatie inruilen voor een zeer markante plek; de aanlanding van de nieuwe Erasmusbrug op de Kop van Zuid.

In het nieuwe Luxor theater zal voornamelijk grootschalig amusement aangeboden worden. De in het oog springende locatie en de keuze voor de Amerikaanse architect Bolles Wilson zullen de prestigieuze waarde van het Luxor theater en daarmee het culturele aanzien van de gehele stad vergroten. Een andere en latere overweging ten gunste van deze locatie is dat de Kop van Zuid via aanvoerwegen beter toegankelijk is dan het oude centrum. Daardoor is deze locatie zeer geschikt voor grootschalig amusement.

De bouw van een middelgroot theater op de oorspronkelijke locatie in het oude uitgaanscentrum zal deel uitmaken van de herontwikkeling van dit gebied. Dit theater zal een meer gevarieerd cultureel programma aanbieden. De gedachte is dat de mensen die hierdoor agetrokken worden tevens potentiële bezoekers zijn van andere voorzieningen zoals de bioscopen, hotels en restaurants in de omgeving.

AMSTERDAM

Ook in de Nederlandse hoofdstad wordt de culturele infrastructuur uitgebreid om zeer pragmatische redenen, die vaak weinig met cultuur te maken hebben.

In NRC Handelsblad van 10 mei schrijft de journalist Bas Blokker dat "culturele instellingen gebruikt worden om stedenbouwkundige problemen op te lossen". Een van de voorbeelden die hij geeft ter onderbouwing van deze stelling, is het plan voor de bouw van een cultureel complex aan de IJ-oeveren. De initiatieven tot ontwikkeling van de oevers à la Kop van Zuid zijn tot op heden gestrand. Een cultuurpaleis zou als magneet kunnen fungeren voor particuliere investeerders die hierdoor alsnog interesse zouden krijgen voor dit gebied. Rem Koolhaas ontwikkelde reeds een stedenbouwkundig plan. Aanvankelijk omvatte dit plan een behuizing voor de openbare bibliotheek, het BIM-huis (jazz-improvisatie café), een Centrum voor Nieuwe Muziek (de nieuwe IJsbreker) en een theater voor Toneelgroep Amsterdam. Voor de laatste twee theaters was al lang naar een nieuwe locatie gezocht en werden de plannen voor realisatie op het terrein van de voormalige Westergasfabriek aan de kant geschoven. Vanwege de ligging relatief dicht bij het centrum, zou de grond op dit terrein uiteindelijk te duur worden. Naast het culturele centrum maken ook

een sloopterminal en een parkeergarage voor toeristenbussen deel uit van het eerste stedenbouwkundige plan. Volgens de meest recente plannen blijven van het oorspronkelijke project alleen het Centrum voor Nieuwe Muziek en het BIM-huis over.

Dat de besluitvorming over de locatiekeuze van een nieuwe culturele voorziening beïnvloedt wordt door stedenbouwkundige dilemma's en dat dergelijke voorzieningen daardoor op steeds wisselende locaties worden geprojecteerd is door Herman Herzberger, met zijn ontwerp van het Centrum voor Nieuwe Muziek, praktisch opgelost. Zijn theaterontwerp is niet op een bepaalde locatie afgestemd maar is in plaats daarvan overal in te passen waar er voldoende ruimte is.

GROEIKERNEN

De groeigemeente Capelle aan den IJssel probeert zijn centrumfunctie te versterken en heeft daarom een nieuwe middelgrote schouwburg gepland in het stadshart. Aan het stadsplein, waar het theater geprojecteerd is, zijn al banken, een overdekt winkelcentrum en een nieuw

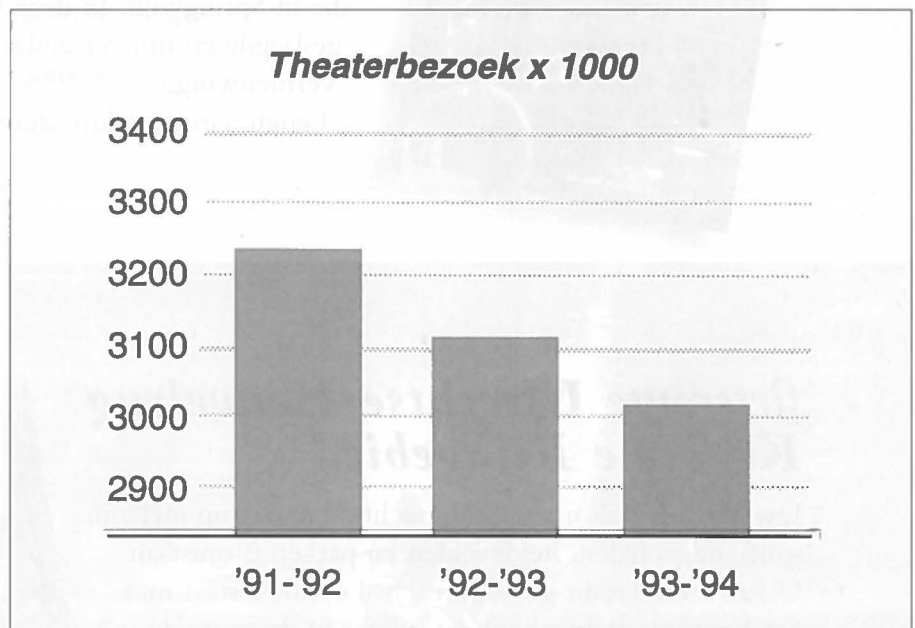
ter te bouwen, is de gemeenteraad het al eens over de locatie. De gemeente tracht door middel van een saneringsplan voor het oude centrum de stad een nieuw gezicht te geven. Het theater zal, mits er behoefte aan is, in combinatie met een horecavoorziening deels dit gezicht gaan bepalen.

MOTIEVEN

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat aan de bouw van een nieuwe culturele voorziening vaak andere motieven ten grondslag liggen dan je bij zo'n project zou verwachten. Voor veel gemeenten is het ondersteunen van lokale amateurgezelschappen en het stimuleren van theaterbezoek niet de belangrijkste reden om een theater te bouwen.

De voorbeelden van Rotterdam en Amsterdam tonen aan dat de ontwikkeling van de havenoeveren samen gaat met de bouw van nieuwe theaters waar in feite al veel eerder behoefte aan was en waar dan ook al eerder plannen voor werden ontworpen.

In beide steden tracht men door de bouw van een theater(complex), het gehele oevergebied

Bezoekersaantallen theaters lopen terug. Bron: CBS

gemeentehuis gerealiseerd. Het plein is per auto en sneltram goed bereikbaar en er is een ruime parkeergelegenheid.

Almere-Stad verwacht het komende decennium een bevolkingstoename van 60.000 en acht de bouw van een nieuw theater daarom noodzakelijk. De voorziening zal worden ingepast in een bestemmingsplan waarmee invulling wordt gegeven aan het stadscentrum. Aan het Weerwater zal een gebied worden ontwikkeld met horecavoorzieningen, winkels en kleine gezellige straatjes. Ook een theater kan op deze locatie bijdragen aan een 'kwaliteitssprong' van het centrum.

In Leidschendam, waar momenteel onderzoek wordt gedaan naar de mogelijkheid een thea-

aantrekkelijker te maken voor investeerders en toeristen.

In de groeikernen Capelle aan den IJssel, Almere-Stad en Leidschendam is de locatiekeuze voor een nieuw theater gemotiveerd door de behoefte de centrumfunctie van de gemeente te versterken.

De vraag die tot slot gesteld kan worden is of het publiek zodanig toeneemt dat de bouw van de vele nieuwe theaters werkelijk gelegitimeerd is. Of hebben we misschien te maken met een culturele luchtbel en zit Nederland in de toekomst met lege theaterzalen?

*Redactie AGORA